

УДК 001.895

Д 84

Іван ДУТКОВСЬКИЙ

СОЦІОКУЛЬТУРНІ І ЦІННІСНІ ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджуються соціокультурні і ціннісні засади інноваційних процесів у сучасному суспільстві. Демонструється суперечливий характер динаміки соціокультурної інновації. Розглядається поняття інноваційної аномії як розбіжності між раціональним і ціннісним в процесі реалізації новацій.

Ключові слова: цінність, інформація, інновація, нововведення, аномія.

Постановка проблеми. Соціокультурні та ціннісні проблеми інновацій привертають до себе пильну увагу вчених, теоретиків, практиків, а ширше – усіх, хто залучений в сучасний процес оновлення соціуму та його інститутів. “Суспільство швидких змін”, “інноваційна економіка”, “інформаційна цивілізація” тощо – усі ці поняття засвідчують факт масштабних цивілізаційних зрушень, пов’язаних зі зміною соціокультурної парадигми розвитку. “Гонитва за новим” стає гаслом сучасності.

Актуальність проблеми дослідження визначається прискореними процесами інноваційного розвитку сучасного світу, що випереджають можливість їх адекватного наукового осмислення. У сучасній науково-теоретичній сфері потік публікацій з інноваційної проблематики стрімко зростає. Проте, не зважаючи на зростання інтересу дослідників до інноваційної проблематики, слід зазначити недостатню теоретико-методологічну розробку цієї проблеми, що яскраво проявляється насамперед у відсутності нині загальноприйнятого поняття “інновація”. У різних галузях знання його дефініції н часто відрізняються. Це, зі свого боку, зумовлено широким поширенням цього терміна та складністю самого феномена інновації.

© Дутковський Іван, 2013

Інновація в сучасному суспільстві перетворюється на загальний (разом з традицією) механізм розвитку, проникаючи в усі “пори” соціального організму, причому ціннісно-орієнтаційний аспект соціальної творчості відіграє дедалі більшу роль в модернізаційних процесах. Різні форми взаємопереходу соціального і культурного чинників в інноваційній динаміці визначають суперечливу суть інновації в технічній, управлінській, освітній та інших сферах людської життєдіяльності. Руйнівний чи творчий для суспільства характер інновацій, їх спрямованість і своєчасність, механізм реалізації безпосередньо пов’язані з цінностями, які сповідує той, хто впроваджує і розповсюджує новації. Нині формується якісно новий тип інноваційної схильності, що значною мірою визначає ідентифікаційні моделі сучасної людини.

Отже, головна проблема дослідження визначається відсутністю теоретико-методологічного напрацювання соціокультурного та ціннісного підходу до вивчення інновацій, пануванням емпіричних, або суто управлінських парадигм опису новаційних феноменів, необхідністю розвитку міждисциплінарних підходів задля аналізу проблеми, що вивчається в цій розвідці, невизначеністю найближчих і віддалених наслідків світової гонитви за новизною, що розгортається на наших очах.

Звідси впливає потреба у визначенні готовності людини до сприйняття змін і знаходження можливих меж її поведінки у процесі реалізації нововведення. Теоретична актуальність дослідження вимагає вдосконалення методологічних основ тих дисциплін, які досліджують сучасні соціокультурні перетворення глобального характеру.

Проблематика дослідження впливає з теоретичних уявлень в галузі теорії культури, філософії та соціології знання, соціальної філософії тощо; пов’язана з різними аспектами соціодинаміки, інноваційного розвитку суспільства та його інститутів, знаходження шляхів оновлення сучасного соціуму. Отримані результати можна використовувати у викладанні загальних і спеціальних курсів з філософії, соціології, культурології. Вони мають непересічне значення для філософів, менеджерів, управлінців різного рівня, політиків.

Аналіз публікацій з цієї проблеми свідчить, що інноватика формувалася як теоретична галузь знання, яка забезпечує

вивчення і використання законів цілеспрямованої зміни у вигляді нововведень, а інновація спочатку розглядалася як поліфункціональне поняття.

Нині поняття “інновація” тлумачиться по-різному. Для М.Майлса інновація – це щось спеціально нове, особлива зміна, від якої чекають ефективності при реалізації систематичних цілей. Е.Роджерс розглядає інновацію як нововведення, вважаючи, що це ідея, яка є новою для конкретної особи. При чому не має значення, чи є ідея об’єктивно новою, чи ні.

Загалом становлення науки про нововведення відбувалося здебільшого в межах концепції науково-технічного прогресу. Один із фундаторів російської інноватики А.І.Пригожин вважає, що “виокремлення нововведень у відносно самостійний предмет вивчення розпочалося у нас з досліджень соціальних наслідків автоматизації виробництва. Спеціалізація у сфері інноватики відбулася у нас із запізненням. Це було викликано недостатньою увагою у минулому до завдань прискорення науково-технічного розвитку і вдосконалення управління” [10, 25]. Якщо в 70-і рр. наука про нововведення на Заході стає складною, розгалуженою дисципліною, то в нашій країні інноваційні дослідження лише стали оформлюватися в самостійний напрям наукової діяльності. Саме тому в політологічних і соціологічних дослідженнях головною причиною кризи командно-адміністративної радянської системи вбачають у нездатності відреагувати на виклики інноваційно-орієнтованої західної економіки.

Інноватика нині має статус міждисциплінарної сфери досліджень. У цьому предметному полі працюють філософи і соціологи, фахівці з теорії управління, психології, економісти і культурологи. І хоча інноватика сформувалася як самостійна галузь досліджень, проте вона використовує терміни, які запозичені з найрізноманітніших сфер гуманітарного знання. У цьому зв’язку варто відзначити працю А.А.Мешкова “Головні напрями дослідження інновацій в американській соціології”, в якій міститься ідея про два підходи до вивчення інновації: організаційно-орієнтований та індивідуально-орієнтований [див.: 7]. У найбільш близькому для нашого дослідження методологічному ключі – індивідуально-орієнтованому підході – описується процес, за допомогою якого певний соціокультурний об’єкт

(нововведення) стає частиною набору зразків поведінки індивідів і одним із складників їх когнітивної сфери. Інновація тут розглядається як винахідницька діяльність, коли в особливий спосіб перетинаються дві раніше не пов'язані між собою системи: індивід і новація.

Вектор перетворень, пов'язаних з інформаційно-технологічними інноваціями, нині зміщується з техніко-економічної площини в соціокультурну, актуалізуючи розгляд інноваційної проблематики в цьому аспекті. Услід за виробничою сферою, інші сфери культури стали об'єктом свідомої цілеспрямованої інноваційної діяльності, що дозволяє деяким дослідникам стверджувати про остаточний перехід у соціокультурному розвитку – перехід до інноваційного розвитку. Про зміну пріоритетів побічно свідчить і той факт, що якщо ранні прогностичні концепції концентрувалися на дослідженні тенденцій соціально-економічної і виробничих сфер, як наприклад концепція постіндустріального суспільства Д.Белла [див.: 1], то ті ж концепції останніх років дедалі частіше торкаються сфери культури, як ми можемо спостерігати в праці М.Кастельса [див.: 3].

У сучасних дослідженнях вивчення феномена інновації скуте вузькими рамками техніко-економічного середовища, і навіть спроби вивчення інновації в просторі культури, що з'являються сьогодні, уникають розгляду інновації як складного цілісного соціокультурного феномену, зводячи його до визначення “технічної новації” [4, 109], “інструменту розвитку” [12, 37]. Тому стає очевидним, що найбільш затребуваним на сьогоднішній момент, і, водночас недостатньо вивченим у вітчизняній і зарубіжній літературі, напрямом постає дослідження інновації в соціокультурному та ціннісному контекстах.

У працях згаданих авторів, дослідницький інтерес зосереджений на різних аспектах інноваційної діяльності. Але при цьому відсутнє комплексне уявлення про соціокультурні та ціннісні особливості інноваційних тенденцій, про роль і масштаби інновацій в сучасному суспільному розвитку. Саме ця теоретична прогалина зумовила вибір теми цього дослідження.

Об'єктом дослідження є інновація як комплексний, багатофакторний процес. Предметом розвідки постає соціокультурна

природа інновації як суперечливої єдності соціального і культурного аспектів процесу оновлення суспільства та його інститутів.

Головна *мета* статті полягає в експлікації соціокультурних підстав інновації як фундаментального механізму соціодинаміки. Ця мета вимагає розв'язання таких *завдань*: по-перше, дослідити соціокультурний механізм інновації; по-друге, визначити міру нововведення і описати явище аномії, яке виникає внаслідок порушення цієї міри; по-третє, вивчити соціокультурну природу, часові і структурні характеристики інновації.

Сучасне суспільство повинне сприяти вирощенню новаторів, яких, однак, не може бути надто багато. Проте, закономірним є питання: які психологічні причини сприяють їх появі? Можна стверджувати, що одна з них пов'язана з первинним відчуттям, що народилося у людини ще в дитячому віці – відчуттям своєї безпорадності і слабкості. Індивід не народжується досконалим. І сам факт його народження зумовлює це відчуття неспроможності, прагнення до виходу з якого, зрештою, стає найпотужнішим чинником, що підживлює психологічну настанову до адаптації та суперництва.

Зазначимо, що новатор народжується не стільки з відчуття суперництва як такого, скільки з підсвідомого бажання інтелектуальної переваги. Інноваційна діяльність може розвиватися у двох формах: як перетворення дійсності в межах існуючої системи норм і цінностей, і як творення того, що виходить за межі цього порядку речей. Головним психологічним рушійним чинником тут є не спроба у будь-який спосіб підняти своє "Я" над іншими, а зберегти і розвинути свою творчу індивідуальність. Про це писав ще відомий психолог А.Маслоу. У його концепції самореалізації людина прагне передусім самоактуалізуватися, розвинути як особистість, досягнути інтелектуальних і творчих вершин. Роджерс вважав, що джерелом процесу самореалізації є активність, яка виходить з самого суб'єкта і яка пов'язана з його прагненням до росту і реалізації свого внутрішнього творчого потенціалу. А.Маслоу говорив про метапотреби: істину, красу, досконалість тощо. І саме ці цінності є істинним сенсом життя для багатьох людей, які часто і не підозрюють про існування таких. Отже, особистісний тип новатора народжується не з потреби утвердження будь-якими способами своєї переваги над оточенням, а із спроби

розкриття свого внутрішнього потенціалу і на підставі цього – творчого перетворення дійсності. Зі свого боку, “інноваційна потенція – це комплекс психічних, емоційних і вольових схильностей, скерованих на пошук суперечливостей в технологіях чи організаціях, це також вміння їх помічати, або репрезентувати завдяки мові, яка дозволяє об’єктивувати певні ідеї” [13, 37].

Діяльність новатора розпочинається з визначення мети. Головне тут не стільки зміст мети, скільки те, що людина усвідомлює неможливість досягнення поставленої мети в межах колишнього процесу. Виникає новація – новий метод, підхід, зміст. Особистість новатора, створюючи і втілюючи в життя нову ідею, створює новий часовий потік, час того процесу, який би без неї не виник. При цьому новатор повинен знайти і використати якусь ідею з метою сформувані раніше не існуючу конфігурацію елементів того чи того процесу. Ця конфігурація може репрезентувати різні сфери: від онтологічної (у випадку, коли створюється принципово новий об’єкт діяльності) до технологічної (створюється принципово нова технологія). “Розповсюдження новацій у різноманітних сферах людської діяльності сприяє реалізації потенційно корисних ефектів, що закладені у початковій ідеї, яка започаткувала процес нововведення” [5, 8].

Зауважимо, що новатор вимушений майже завжди долати інерцію мислення, активний опір, який перешкоджає народженню нового. Тим самим процес розвитку змінюється.

Е.Роджерс у своєму дослідженні запропонував таку класифікацію суб’єктів інновації: новатори – зазвичай це 2,5% колективу, вони завжди відкриті назустріч новому, поглинені нововведеннями, характеризуються деяким авантюричним духом, інтенсивно спілкуються з локальними групами; *ранні реалізатори* складають 13,5%, вони йдуть за новаторами, проте більше інтегровані у своє місцеве об’єднання, часто виявляються лідерами думок, цінуються, як розумні реалізатори; *попередня більшість* – 34% від загалу, лідерами стають рідко, освоюють нововведення після ранніх реалізаторів, але значно раніше за так званих “пізніх”, для ухвалення рішення їм потрібно значно більше часу, ніж лідируючим групам; *пізня більшість* – також складають 34%, ставляться до нововведень з неабиякою долею скепсису, і починають їх освоєння іноді під тиском соціального

середовища, іноді внаслідок оцінки власних потреб, але за однієї умови: коли колектив явно і однозначно висловлюється на користь новацій; *такі, що вагаються* – зазвичай 16%, головною їх характеристикою є орієнтація на традиційні цінності, рішення про прийняття нововведення приймають останніми і через силу, являючись, у такий спосіб, гальмом у поширенні інновацій [див: 11].

Можна виокремити кілька типів реакції суб'єкта на "нав'язування" йому нововведення: заперечення, опір, дослідження, залученість, традиціоналізація. Фаза заперечення може бути властивою для тих, хто охоплений станом шоку чи розгубленості. Він зорієнтований на минуле. На цій фазі часто негативну роль відіграє недостатня поінформованість суб'єкта про характер нововведення. На стадії опору у нього з'являється роздратування, можливе виникнення у депресії, пов'язаної з відчуттям неминучості змін. На фазі дослідження суб'єкт інноваційної діяльності, погодившись з неминучістю змін, починає орієнтуватися на нові форми діяльності. Керівникові проекту потрібно слідкувати за процесом, підтримувати його динаміку, з великої кількості ідей виокремити пріоритети. На цьому етапі виникають творчі групи, нові соціальні ритуали і символи. Нарешті, на останній фазі зміни традиціоналізуються.

Отже, суб'єкт інновації формується в процесі взаємодії цілого ряду чинників – дорефлексивних, свідомих, соціокультурних, і здійснює інноваційну діяльність як у межах існуючої системи, так і поза нею.

Свого часу Р.Мертон, досліджуючи різні види аномії, виокремив як одну з них інноваторську поведінку. Порушення міри інновації веде до явного протиріччя між соціальною і культурною підсистемами суспільства, до хаотизації соціуму. Подібна хаотизація характерна, передусім, для сучасного постіндустріального суспільства і пов'язана з абсолютизацією технократичного підходу до величезного масиву наукових, технічних, соціальних, культурних, економічних та інших нововведень.

Для індустріального суспільства, з його надмонополізацією в економічній сфері, творчі можливості людини, а, отже, і потенціал інноваційного розвитку, виявився обмеженим. Саме тому широке поширення інноваційної аномії, що веде в перспективі до інноваційного хаосу, виявляється неактуальним.

Абсолютизація прогресивістської моделі культури з її настановою на абсолютну цінність “новизни”, гонитва за новизною на противагу відтворенню культурних форм, традиції, завели, сучасне людство у безвихідь: екологічну, соціальну, економічну. Західне суспільство в теоріях модернізації зображалось як деякий ідеальний зразок, який оточений морем традиціоналізму. Проте виявилось, що стабільність і новаційний розвиток суперечать один одному. В результаті впровадження модернізаційної моделі в соціальну дійсність виявилася порушеною не лише цілісність природного середовища, а й внутрішня, духовно-ціннісна складова людини. У зв’язку з цим первинними можуть бути не стільки проблеми екології довкілля, а й екології духу та культури. Р.Нісбет з цього приводу пише: “Прагнення домогтися економічного росту, який ґрунтувався б на технологічних інноваціях, або пришвидшити його найімовірніше призведуть до руйнівних наслідків для довкілля, а якість людського життя неодмінно погіршиться” [8, 502].

Як ніколи виявляються актуальними проблеми, пов’язані із захистом і розвитком внутрішнього духовного світу людини, його протистояння модерністським технологіям, жорстким соціальним інноваціям. І, звісно ж, ідеться не про створення гуманітарних заповідників, де людині було б дозволено розвивати себе як творчу особистість, а про порятунок власне культурної складової індивіда і суспільства, поза якою неможливе існування людини розумної.

Інноваційний прогрес несе в собі і нові джерела руйнування стійкої людської ідентичності. Для успішної реалізації інновацій у масовому масштабі потрібне звільнення людини в політичному та економічному сенсах, настанова на автономність розвитку, творчу свободу. Проте за усім цим приховується небезпека фрагментації людського співтовариства, дезінтеграції соціальної поведінки і цілісності духовного розвитку. Відмова від трансцендентної системи духовних цінностей, їх утилітаризація веде до руйнування як духовного, так і економічного і політичного просторів. Вакуум цінностей призводить до того, що створення зразків соціальної поведінки виявляється прерогативою політичних або духовних “маніпуляторів”.

Подібно до того, як природа в індустріальній цивілізації виявилася не храмом, а майстернею, так само в соціальному житті індивід і його життєвий світ вважалися лише матеріалом для створення майбутнього ідеального утворення. При цьому абсолютно забувалося те, що не технократичний проєктивізм, а нераціональна повсякденність є основою життєдіяльності індивіда: “У порівнянні з реальністю повсякденного життя інші реальності виявляються кінцевими областями значень, анклавами у межах вищої реальності, позначеної характерними значеннями і способами сприйняття. Вища реальність оточує їх з усіх боків, і свідомість завжди повертається до вищої реальності як з екскурсії” [2, 47]. Техніцистська свідомість перевертає усе з ніг на голову. Засадничою у соціальному світі діяльністю оголошується утилітарно-прагматичне, ідеологічне конструювання реальності.

Поняття інноваційної аномії показує суперечливий характер розвитку соціокультурної інновації, протистояння між її соціальними і культурними елементами, яке проявляється в тому, що нав'язування в тій чи тій формі новаційного процесу, зміни, оновлення входить у протиріччя з ціннісними настановами індивідів, які покликані реалізувати це нововведення. Парадокс інновації з точки зору соціокультурного підходу полягає в тому, що саме нововведення, навіть якщо воно і є раціональним з точки зору технології соціального, наукового чи технічного процесу, може насправді дестабілізувати ситуацію у зв'язку з культурною і психологічною непідготовленістю індивідів – суб'єктів цього процесу.

Одна з найголовніших проблем в осмисленні інновації, яка розуміється передусім як процес, що має певні етапи і стадії, полягає в тому, що саме культурний, ціннісний вимір виявився на другому плані. Це пов'язано з тим, що домінанта новоєвропейської культури полягала у визнанні безумовно позитивної значущості будь-якої раціонально обґрунтованої новації. Сама ідея прогресу ґрунтувалася на абсолютному визнанні новації як способу вдосконалення людського соціуму. Традиція з цього погляду тлумачилась як відстала сила, яка неухильно витісняється новими, раціональними технологіями. Проте у ХХ ст. фетишизація інновацій призвела до виникнення цілої серії наростаючих глобальних проблем. Усі спроби утвердження концепції “стабілізації” нічого,

окрім еkleктизму в сучасний гуманітарний дискурс принести не могли. Навіть стабілізований прогрес веде до наростання кризових процесів як у суспільстві, так і у доквіллі.

Інноваційно-технологічний підхід, що пронизує собою усі сфери діяльності сучасної людини, ґрунтується на редукції творчої діяльності до її інформаційної складової. Звідси сама цивілізованість почала ототожнюватися з вченістю, причому остання сприймалася передусім як освоєння великого масиву знань та інформації. Інформація зараз оголошується головною і фундаментальною цінністю цивілізації як у матеріальному, так і в духовному планах. У різних варіантах концепції постіндустріального, інформаційного, комп'ютерного суспільств саме накопичення нової інформації стає предметом діяльності для більшості працівників цього суспільства. Інформація стає «невичерпним ресурсом розвитку».

Акцент на інформаційній складовій як основі інноваційного процесу веде до нехтування іншим аспектом творчості – ціннісним, який збуджує творчу енергію і активність людини. Виявляється, що однієї тільки нової інформації про нововведення для її реалізації цілком недостатньо. Для того, щоб реалізувати цю інформаційну складову новації в соціальній дійсності, потрібен інший рівень мотивації для суб'єктів цього процесу. Йдеться передусім про чинники культурного і ціннісного плану, які пов'язані зі стійкою ідентичністю людини. Сучасне інноваційне надвиробництво має руйнівний характер, оскільки надлишок інформації про новації, спроби їх впровадження, що надходить ззовні, з боку владних структур не має ефективного застосування в тій чи тій підсистемі суспільства, що, зі свого боку, підвищує рівень дезорганізації, оскільки не дозволяє індивідові збудувати стійку систему цінностей і мотивацій. Таке надвиробництво знань, ідей і новацій безпосередньо пов'язане з процесом деідентифікації, бо не враховує ціннісних чинників у розвитку людини і різних соціальних інститутів. «Цивілізація, навіть якщо вона всебічно, послідовно і на демократичних засадах розвиватиме культуру, науку, освіту, не застрахована від негативних наслідків прогресу. Причина, очевидно, в іншому – втраті абсолютних ціннісних орієнтирів. Надмірна раціоналізація мислення, спрямованого лише на зовніш-

ні, суспільно значущі цілі, веде до деформації внутрішнього світу особистості, до атрофії совісті, почуття прекрасного” [6, 150].

Ідентичність як суспільства, так і індивіда, дозволяє переводити інформацію з дескриптивного в прескриптивний характер. Інакше кажучи, нововведення, яке розглядається з технократично інформаційних позицій, виявляється дестабілізуючим чинником, оскільки не збуджує той необхідний рівень енергійності, який є джерелом реальних дій. Для впровадження нововведення потрібна не лише нова інформація, але й нова соціальна енергія, джерело якої міститься у сфері ціннісних мотивацій і пов'язане з ідентичністю людини.

Отже, інноваційний процес розвивається антиномічно. Його зовнішня, раціональна компонента входить у протиріччя з мотиваційною системою діяльності індивіда, і яка ґрунтується передусім на самоідентифікації. Внаслідок цього виникає явище інноваційної аномії, тобто розбіжності між раціональним і ціннісним в процесі реалізації новацій.

Основу підходу, за яким нововведення розглядається з соціокультурних позицій, ми знаходимо ще у Р.Мертоні, який концептуально розробив поняття аномії, хоча цей термін згадувався ще у Платона, а також використовувався Е.Дюркгеймом. Р.Мертон уявляв аномію як феномен єдності і розмежованості між соціальною і культурною підструктурами суспільства, яка полягає в тому, що неможливо досягнути визначеної культурою мети законними, схвалюваними суспільством засобами. Внаслідок чого виникає ситуація, коли ця мета може реалізуватися у незаконний спосіб. З цього погляду одним із видів девіантної, поведінки є інновація, коли новатор як суб'єкт цього процесу в межах вже існуючої системи цінностей використовує нові, нетрадиційні для цього суспільства способи досягнення мети. На наш погляд, це визначення варто розширити, запропонувавши, увесь можливий спектр форм поведінки, які пов'язані з інноваційним процесом. Такий підхід можливий тільки в межах, широкого застосування соціокультурної методики, коли сутність інновації розглядається з позицій динамічної процесуально-суперечливої взаємодії соціального і культурного елементів інновації. Звідси інновація розглядається не просто як сам акт винаходу нового, але як цілісне явище взаємопереходу соціально-

го і культурного, пов'язаного як з безпосередньо інтелектуально-духовною, так і з соціально-організаційною творчістю. Ідея може мати ознаки абсолютної новизни, проте якщо вона нереалізована, то вона так і залишається у сфері духовної скарбниці суспільства, яка успадковується від покоління до покоління.

Сучасна цивілізація характеризується переважанням новацій інформаційного плану при явній деградації ціннісної сфери. Ця обставина, наприклад, є однією з найголовніших перепон в реалізації освітніх новацій. Правда, за традицією, ці труднощі списуються на психологічні чинники, хоча причина тут передусім не в індивідуальних особливостях психіки людини, а в її культурно-ідентифікаційних стратегіях життєвої поведінки.

Нововведення стають сполучною ланкою між різними формами і типами людської діяльності. Вони виникають на ґрунті безпосередньої інноваційної діяльності, організують її і, зі свого боку, слугують підставою для таких процесів, як науково-технічний прогрес, соціальний і культурний розвиток. Зворотний вплив цих процесів на діяльність індивідів здійснюється здебільшого через організації. Тому не менш важливим є поширення нововведень по горизонталі, тобто в межах організацій або організованої діяльності. З часом нововведення рутинізуються, а успіх рутинізації залежить від характеру соціокультурних норм і рівня стандартних операцій, що здійснюються в організації. Це дає змогу розглядати питому вагу нововведень в організаціях як індикатор продуктивного і репродуктивного компонентів діяльності в цьому суспільстві, тобто як один з індикаторів культури цього суспільства. На основі вищевикладеного група дослідників доходять висновку, що нововведення є форма організації безпосередньої, інноваційної діяльності людей [див.: 9].

Відносне домінування антиноваційних, традиційних цінностей пов'язане з дією трьох процесів, що тривають на різних рівнях. Перший рівень – це глибинні параметри, якісні характеристики культури, порушення “меж” яких веде до дезінтеграції та руйнування особистості. Збереження і ретрансляція традиційних, історично закріплених культурних зразків, тобто відтворення в кожному новому поколінні людей змісту домінант свідомості цієї культури – необхідна умова її існування.

Другий рівень задасться тими змінами культури, які відбуваються у відповідь на потреби індустріальної модернізації. Базові культурні вподобання формуються в період активної соціалізації людини, здебільшого упродовж першої чверті або третини життя, і в подальшому вже не піддаються кардинальній перебудові. Відмінність суспільних умов соціалізації різних поколінь проявляється з диференціації їх ціннісних і нормативних систем.

І, нарешті, несхожість переконань щодо проблеми змін різних категорій населення може взагалі не мати відношення ні до традиції, ні до культурної динаміки, віддзеркалюючи результати зіставлення, зважування людьми переваг і недоліків колишньої і нинішньої суспільних систем або економічних ситуацій. При такому поясненні відмінності в орієнтаціях повинні відповідати диференціації соціально-економічних статусів або оцінкам людьми свого виграшу/програшу внаслідок перетворень в країні, причому незалежно від того, до якого покоління належить людина або яку освіту вона здобула.

У кризовому соціумі питома вага невизначеності досить висока, перспективи власного розвитку людини – суперечливі. Тому в механізм соціокультурної інновації варто включити такий елемент, як уявлення людини про своє майбутнє і варіативні прогнози людиною свого життєвого шляху. Ці прогнози трансформуються в поведінкові проекти, жорсткість або гнучкість яких можуть знижувати внутрішній інноваційний потенціал людини. Мобільність поведінкових проектів детермінується не лише чутливістю до властивостей теперішнього історичного моменту, але й такими властивостями особи, як готовність до ризику, світоглядний релятивізм, а також демографічним статусом.

Висновки проведеного дослідження свідчать: соціокультурні та ціннісні засади інновації як суперечливий взаємозв'язок соціального, культурного і ціннісного, що проявляється в процесі стихійного або свідомого впровадження нових стабільних елементів культурного, технічного, економічного, освітнього тощо характеру в суспільні процеси; це призводить до їх оновлення, переходу від одного якісного стану соціуму або його окремих складових до іншого. З цієї точки зору інновація – це фундаментальний механізм соціодинаміки (разом з традицією), найважливіший елемент культурогенези як безперервного процесу породження нових культурних форм, їх інтеграції у вже існуючі соціокультурні

системи. Інновація є специфічним механізмом формування нових технологій, моделей поведінки, економічних і політичних конструктів тощо, які стають передумовами оновлення суспільства і культури. В інновації людський творчий потенціал реалізується якнайповніше. Самі соціокультурні зміни, пов'язані з поширенням, модифікацією, прийняттям або запереченням нових механізмів, способів дії і поведінки, технологічних нововведень, за своєю сутністю є інноваційними процесами.

Вперше пропонується змістити фокус подальших теоретичних і прикладних досліджень у сфері інноватики з суто адаптаційної проблематики, пов'язаної з показниками успішності змін, кількісними характеристиками реформування, визначенням ефективності нових форм організації праці та управління на соціокультурну динаміку інноваційного процесу як багатовимірного і поліваріантного явища, здійснюваного в контексті суперечливих соціальних, культурних і ціннісних причин, що його зумовлюють. Інноваційний процес набуває синергетичного, не обмеженого вузькою науковою спеціалізацією характеру, що дає можливість адекватно пізнавати сутність сучасного “суспільства швидких змін”, “інноваційної економки” “епохи постіндустріалізму” тощо. Саме виокремлення соціокультурної та ціннісної природи нововведення дозволяє з єдиних позицій охопити основну проблематику дослідження інновацій і змін, що, зі свого боку, веде до знаходження шляхів розвитку і самореалізації особистості в кризовому суспільстві.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл; [пер. з англ.]. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
2. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : МЕДИУМ; Academia-Центр, 1995. – 323 с.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; [пер. с англ., под науч. ред. и с предисл. О.И.Шкаратана]. – М. : ГУВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Келле В. Ж. Инновационная система России: формирование и функционирование / В. Ж. Келле. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 148 с.
5. Кругликов А. Г. Системный анализ научно-технических нововведений / А. Г. Кругликов. – М.: Наука, 1991. – 120 с.

6. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання / М. Г. Марчук. – Чернівці : Рута, 2001 – 319 с.
7. Мешков А. А. Основные направления исследования инновации в американской социологии / Мешков А. А. // Социологические исследования. – 1996. – № 5. – С. 117–128.
8. Нисбет Р. Прогресс: история идеи / Р. Нисбет; [пер. с англ. под ред. Ю.Кузнецова и Г.Сапова]. – М. : ИРИСЭН, 2007. – 557 с.
9. Нововведения в организациях / [Лапин Н. И., Пригожин А. И., Сазонов Б. В., Толстой В. С.] // Структура инновационного процесса. Труды конференции. – М. : ВНИИ Системных исследований, 1981. – С. 5–23.
10. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия. Социальные проблемы инноватики / А. И. Пригожин. – М. : Политиздат, 1989. – 346 с.
11. Роджерс Е. М. Дифузія інновацій / Е. М. Роджерс; [пер. з англ. В.Старка]. – К. : Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2009. – 591 с.
12. Фонотов А. Г. Россия: от мобилизационного общества к инновационному / А. Г. Фонотов. – М. : Наука, 1993. – 271 с.
13. Stankiewicz J. Wstęp do socjologicznej teorii innowacji technologicznych. Rys historyczny i analiza empiryczna / J. Stankiewicz. – Zielona Góra: Wydawnictwo Wyższej Szkoły inżynierskiej, 1991. – 411 s.

Дутковский Иван. Социокультурные и ценностные факторы инновационной деятельности. Исследуются социокультурные и ценностные основания инновационных процессов в современном обществе. Показан противоречивый характер динамики социокультурной инновации. Рассматривается понятие инновационной аномии как разногласия между рациональным и ценностным в процессе реализации нововведений.

Ключевые слова: ценность, информация, инновация, нововведение, аномия.

Dutkovskiy Ivan. Sociocultural and Value Factors of Innovative Activity. The article deals with the sociocultural and values principles of innovation processes in contemporary society. It demonstrates the contradictory nature of dynamics of the sociocultural innovation. The author considers the concept of innovation anomie as difference between the rational and value components in the process of innovation implementation.

Key words: values, information, innovation, anomie.